

2021.175

Archeologienota Wortegem-Petegem Waregemseweg

Programma van Maatregelen

Bert ACKE en Maarten BRACKE

14-10-2021

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen te Wortegem-Petegem Waregemseweg (provincie Oost-Vlaanderen), deels gelegen binnen woongebied, waarbij de som van de betrokken percelen groter is dan 3000m² en de totale oppervlakte van bodemingrepen meer dan 1000m² bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het plangebied, 45 570m² groot, bevindt zich ten zuiden van de Waregemseweg, ca. 300m ten westen van de dorpskern van Wortegem. Het omvat de huisnummers 28, 28A, 30 en 32. Ter hoogte van nrs. 28 en 32 zijn 2 bedrijven aanwezig, bestaande uit meerdere bedrijfsgebouwen en verhardingen. Ten westen, zuiden en oosten van de gebouwen en verhardingen zijn tegen de grens van het plangebied groenzones te zien, waarin zich enkele diepe waterpartijen/bufferbekkens bevinden. Ter hoogte van nrs. 28A en 30 zijn 2 vrijstaande woningen omgeven door een tuin gelegen, waarbij woning nr. 30 zich op een opvallende 'heuvel' bevindt. Ook de rest van het terrein vertoont aanzienlijke hoogteverschillen, zo ligt de vloer van bedrijfsgebouw nr. 28 meer dan 3m hoger dan die van nr. 32.

De oudste vermelding van Wortegem gaat terug tot eind 10^{de} eeuw. Het plangebied situeert zich ca. 300m ten westen van de parochiekerk. Op de Villaretkaart uit 1745-1748 is de Waregemseweg duidelijk herkenbaar. De bewoning van Wortegem concentreert zich op dat moment in de kleine dorpskern aan de kerk, langs de straat is amper bebouwing te zien. Wel wordt ter hoogte van het plangebied de 'Moulin de Worteghem' weergegeven, deze bevindt zich aan de straatzijde. Deze molen staat ook bekend als de Armmolen en wordt ook op de latere kaarten aangeduid. Reeds in de penningkohieren van 1571 wordt deze vermeld, het was een houten korenwindmolen. Aangezien de molen maalde voor de dis, werd hij ook Armmolen genoemd. Op vrijdagmiddag 13 maart 1914 waaide de molen om, nadat hij al beschadigd was na een onweer 2 weken eerder; de molen werd niet heropgebouwd. De Ferrariskaart uit ca. 1777 toont iets meer detail, de molen bevindt zich in het noordoosten van het plangebied, langs de straat. De rest van het terrein is onbebouwd en in gebruik als landbouwgrond, met bomenrijen langs de perceelsgrenzen. Op de Atlas der Buurtwegen uit ca. 1840 is een precieze lokalisatie van de molen mogelijk, deze was gelegen aan de straatzijde ter hoogte van de huidige voortuin van huis nr. 30. Er was geen molenaarshuis aanwezig bij de molen. Op de topografische kaart van 1862 is er net ten westen van de molen een noord-zuid georiënteerde landweg afgebeeld. Op de molen na is het terrein nog steeds onbebouwd. De vele, dichte hoogtelijnen tonen aan dat het terrein bijzonder scherp daalt vanaf de Waregemseweg naar het zuiden; de molen was op het hoogste punt ingeplant, op de 70m-hoogtelijn, terwijl de zuidwesthoek van het terrein maar liefst 13m lager was gelegen, en de zuidoosthoek 11m. De kaarten van 1884 en 1910 tonen een gelijkaardig beeld. Op de topografische kaart van 1960 wordt een uitgraving gesuggereerd in de noordwestelijke hoek van het terrein, aan de Waregemseweg. Op deze kaart liggen de hoogtelijnen verder uit elkaar, vooral het westelijke deel van het terrein is hoger gelegen dan op de eerdere kaarten. Op de luchtfoto van 1971 is er bebouwing aanwezig in de noordoostelijke hoek, en enkele bomen centraal langs de Waregemseweg. De rest van het terrein is landbouwgrond. Op de topografische kaart van 1979-1990 is de situatie drastisch gewijzigd; woningen nr. 28A en 30

zijn duidelijk te herkennen, in het oosten is een deel van de bedrijfsgebouwen van nr. 28 aanwezig. In het westelijke deel van het terrein zijn grondwerken aan de gang, voorafgaand de bouw van het fabrieksgebouw nr. 32 en de omliggende verharding. Op de foto van 2000-2003 is de nieuwe situatie goed te zien; het zuidelijke 1/3 van het terrein is nog in gebruik als landbouwgrond, de rest van het terrein is - op de tuinen bij de woningen en enkele kleine groenzones na - zo goed als volledig bebouwd en verhard. Deze bebouwing breidt nog verder uit in 2005-2007 en 2009, sindsdien heeft het terrein zijn huidige invulling. Afgaande op de historische kaarten en luchtfoto's was het plangebied minstens sinds midden 18^{de} eeuw onbebouwd en in gebruik als landbouwgrond, op een in 1914 gesloopte molen aan de straatzijde na. Het terrein was op dat moment zeer sterk dalend van noord naar zuid. Eind 20^{ste}-begin 21^{ste} eeuw geraakt het terrein volledig bebouwd; hierbij werd de oorspronkelijke helling grotendeels weggegraven, vooral ter hoogte van de fabrieksgebouwen en de omliggende verharding, om een vlak(ker) maaiveld te bekomen.

Wortegem wordt gekenmerkt door een golvend landschap, van 25m in het zuidoosten tot 82,5m te Boudelo (ten zuiden van het plangebied) en 70m in het dorpscentrum. Op het digitale hoogtemodel is te zien dat het grondgebied wordt gedomineerd door een zuidwest-noordoost georiënteerde heuvelrug, met ten oosten en westen ervan uitlopers. Het plangebied bevindt zich op zo'n westelijke uitloper, die algemeen afloopt van noord naar zuid. Het detail van het hoogtemodel toont een duidelijk geaccidenteerd maaiveldverloop, waarbij deze oorspronkelijke helling amper nog te herkennen is. Het terrein van bedrijfsgebouw nr. 32 ligt duidelijk lager (+65 à +65,50m TAW) dan de oostelijke helft van het plangebied, waarbij het maaiveld van woning nr. 30 zoals eerder aangehaald op een heuvel is gelegen (tot bijna +72m TAW) en de noordoostelijke zone van het plangebied rond +68,50m TAW. De hoogteverschillen zijn scherp afgelijnd, wat er op wijst dat dit geen natuurlijk gegeven is, maar een kunstmatige creatie. De groenzone aan de zuidelijke grens helft geleidelijk af van noord naar zuid, en vertoont eveneens een scherpe grens met de lagere gronden ten zuiden van het terrein. Iets verder naar het zuiden loopt de Tjammelsbeek van oost naar west, een lokaal beekje. Op het terrein wordt een matig droge tot matig natte zandleembodem met onbepaald profiel verwacht, met klei-zand op geringe diepte (ondieper dan 75cm) verwacht.

Er gebeurde nog niet veel gravend archeologisch onderzoek nabij de dorpskern van Wortegem. Wel werd iets ten noorden van het plangebied bij een proefsleuvenonderzoek en een daaropvolgende opgraving in de periode 2012-2014 een meerperiodensite aangetroffen, met sporen en vondsten uit het finaal-neolithicum, de late ijzertijd, de midden-Romeinse tijd, de Merovingische periode, de Karolingische periode gevonden, de volle en late middeleeuwen, en uit Tweede Wereldoorlog. Louter op basis van bovenstaande gegevens zou aan het plangebied een hoge archeologische verwachting kunnen worden gegeven, vooral voor sites met grondsporen sinds het finaal-neolithicum. Deze verwachting houdt echter geen rekening met de grootschalige grondwerken die vanaf midden 20^{ste} eeuw op een groot deel van het terrein hebben plaatsgevonden. Zowel vergelijking van de diverse topografische kaarten uit de 19^{de} en 20^{ste} eeuw en latere luchtfoto's, als bestudering van het digitale hoogtemodel laten toe te besluiten dat bij het bouwrijp maken van het terrein de oorspronkelijke sterke helling is weggegraven om vooral ter hoogte van beide bedrijfsgebouwen een vlak maaiveld te bekomen. Het is zo goed als zeker dat hierbij het archeologisch niveau is verstoord/weggegraven, waardoor de archeologische verwachting van het plangebied moet bijgesteld worden naar zeer laag tot nihil.

De aanvraag voor omgevingsvergunning heeft betrekking op een aantal deelzones binnen het plangebied, en niet op het volledige plangebied:

- Zone 1: opbraak van een stuk verharding in het noordwesten van het plangebied, dit wordt vervangen door een groenzone;
- Zone 2: afbraak van het bedrijfsgebouw ter hoogte van nr. 32 en opbraak van een deel van de omringende verharding, en vervanging door een groter nieuw gebouw.
- Zone 3: omvorming van een deel van de tuin van de woning nr. 30 en de aangrenzende verharding tot een nieuwe verharding;
- Zone 4: afbraak van een deel van het bedrijfsgebouw ter hoogte van nr. 28 en vervanging door een nieuw gebouw op dezelfde plek;
- Zone 5: aanbouwen van een overkapping achteraan bedrijfsgebouw nr. 28.

De bodemingrepen die gepaard gaan met de werken betreffen:

- Zone 1: verharding + onderliggende funderingslaag wordt uitgegraven en vervangen door teelaarde; bodemingreep van ca. 40cm, en niet dieper dan de reeds bestaande verstoring;
- Zone 2: huidige inrichting wordt verwijderd en vervangen door een gebouw op dezelfde plek; algemene bodemingreep van ca. 60 à 80cm met plaatselijk diepere ingrepen voor het verwijderen van funderingen. Dit betreffen opbraakwerken in reeds verstoorde grond. Algemeen zal het nieuwe gebouw een gelijkaardige bodemingreep met zich meebrengen. Nieuwe nutsleidingen worden ook binnen deze diepte van 60 à 80cm aangelegd. Het nieuwe gebouw zal gefundeerd worden op palen. Om een vlak gelijkvloers in de westelijke vleugel van het nieuwe gebouw, zal hier deels een stuk van de bestaande helling worden weggegraven.
- Zone 3: verwijderen van de begroeiing en nivelleren (zowel afgraven als ophogen) om een nieuwe verharding (in helling) te bekomen die aansluit bij de beide bedrijfsgebouwen;
- Zone 4: huidige inrichting wordt verwijderd en vervangen door een gebouw op dezelfde plek; algemene bodemingreep van ca. 60 à 80cm met plaatselijk diepere ingrepen voor het verwijderen van funderingen; de nieuwe bodemingreep zal van dezelfde aard en diepte zijn. Nieuwe nutsleidingen worden ook binnen deze diepte van 60 à 80cm aangelegd;
- Zone 5: plaatsen van een aantal funderingskolommen om de overkapping te ondersteunen; puntsgewijze bodemingrepen van kleine oppervlakte (< 1m).

De bodemingrepen bij zone 5 zijn verwaarloosbaar, bij zones 1, 2 (deels), 3 (deels) en 4 zullen ze niet dieper gaan dan de bestaande bodemverstoring. Bij zones 2 (deels, uitgraving in het westen) en 3 (deels, afgraving) zullen nieuwe verstoringen ontstaan door het afgraven van de bestaande helling

Het plangebied kent een zeer lage archeologische verwachting. De diverse bouwcampagnes sinds midden 20^{ste} eeuw hebben vooral ter hoogte van de bedrijfsgebouwen voor een grote bodemverstoring en vernieling van het archeologische niveau gezorgd. Op basis van dit bureauonderzoek kan aangetoond worden dat er zo goed als zeker geen archeologische site meer aanwezig kan zijn binnen de deelzones van de geplande werken. Een verder vooronderzoek zal geen kenniswinst bijbrengen en wordt niet geadviseerd.

Er dient dus geen programma van maatregelen voor verder archeologisch vooronderzoek opgesteld te worden. Wel wordt gewezen op de wettelijke verplichting om bij aantreffen van archeologisch sporen/vondsten tijdens werken, dit te melden aan Onroerend Erfgoed¹.

¹ Zie artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 5.1. van het Onroerenderfgoedbesluit.